

PRAVO PACIJENTA NA DRUGO STRUČNO MIŠLJENJE

LJUBICA ŽUNIĆ*

Poput drugih društava koja poštuju ljudska prava i slobode, Republika Hrvatska je pravo pacijenta na drugo stručno mišljenje uvrstila kao pozitivnu pravnu normu u zakonodavni okvir. Drugo mišljenje je neovisno mišljenje drugog stručnjaka o prvotno postavljenoj dijagnozi ili predloženom tretmanu liječenja, koje najčešće traži pacijent. U radu se raspravlja o institutu drugog stručnog mišljenja u okviru prava pacijenta na samoodređenje i Zakona o zaštiti prava pacijenata, uz navođenje razloga koji motiviraju pacijente u ostvarivanju ovog prava. Navode se rezultati o provedenim međunarodnim istraživanjima o razlozima zbog kojih su pacijenti tražili drugo stručno mišljenje, u kojoj mjeri su prve dijagnoze potvrđene ili promijenjene. Studije su pokazale kako druga mišljenja češće donose promjenu provođenju terapije nego promjene u dijagnozi, koje također nisu zanemarive. Liječnici češće informiraju o pravu na traženje drugog mišljenja mlađe, educirane pacijente.

Ključne riječi: DRUGO STRUČNO MIŠLJENJE, ODNOS LIJEČNIK-PACIJENT, DIJAGNOZE, SUODLUČIVANJE PACIJENTA

UVOD

Suvremeno društvo omogućuje pacijentu zakonodavni okvir unutar kojega do izražaja dolazi partnerski odnos između pacijenta i liječnika u pogledu rješavanja dvojbi vezanih za pacijentovo zdravstveno stanje, kako bi pacijentu podigao razinu svijesti o njegovom zdravstvenom stanju i osigurao mu pravo na suodlučivanje u cilju što uspješnijeg liječenja. Pravo na drugo stručno mišljenje znači preuzimanje aktivnije uloge pacijenta, suočavanje s određenim dilemama, poglavito u slučajevima ozbiljnih dijagnoza. Zakon o zaštiti prava pacijenata omogućuje osiguranicima pravo na drugo stručno mišljenje, no pitanje je koliko se institut drugog stručnog mišljenja primjenjuje u praksi. Suvremena medicina omogućuje uspješno liječenje raznih bolesti, pomoć u osposobljavanju u slučaju nastupanja tjelesnih nedostataka,

kao i prevenciju raznih bolesti. Imajući na umu medicinska dostignuća, pacijent postaje svjesniji važnosti informiranja o svome zdravstvenom stanju zbog postojanja različitih opcija liječenja koja se temelje na individualnom pristupu pacijentu, uzimajući u obzir konkretnog pojedinca fizički, psihološki, socijalno i emocionalno.

UPORIŠTE I OPRAVDANOST TRAŽENJA DRUGOG STRUČNOG MIŠLJENJA

Spoznaje o napretcima u medicini koje se razvijaju primjenom medicine utemeljene na dokazima (eng. evidence-based medicine) pomažu liječnicima u donošenju odluke o liječenju u pojedinačnom slučaju, uz primjenu vlastitog kliničkog iskustva (1). Kada se u pacijenta javi nesigurnost i dvojba, strah i predrasuda, potrebno mu je razjasniti situaciju i uputiti ga na mogućnost traženja drugog stručnog mišljenja. Razvijene zemlje svijeta uvažavaju koncept drugog stručnog mišljenja u medicini kao civilizacijski doseg. Osiguravanje drugog stručnog mišljenja postalo je medicinski standard u ostvarivanju kvalitetne zdravstvene usluge suvremenog društva.

Napuštanjem paternalističkog koncepta u medicini, prema kojemu isključivo liječnik odlučuje što je u najboljem interesu pacijenta i ima autoritativnu ulogu u njegovu liječenju, promijenila se i svijest suvremenog pacijenta koji prihvaća sve aktivniju ulogu u postupku svoga liječenja. Koncept informiranog pristanka poštuje pravo autonomije pacijenta i predstavlja dozvolu pojedinog pacijenta za provedbu medicinske intervencije ili sudjelovanje u istraživanju na temelju dobivenih informacija (2). Dobrovoljni pristanak pacijenta je pravna norma koja ovisi o informiranosti pacijenta i sposobnosti odlučivanja u cilju postizanja najoptimalnije odluke. Za valjanost informiranog pristanka, neophodno je da su ispunjeni sljedeći uvjeti: kompetentnost bolesnika, adekvatnost informacije i dobrovoljnost (3).

PRAVNI OKVIR

Pravo na zdravlje zaštićeno je brojnim pravnim propisima, pa tako i Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao temeljnim aktom koji promiče pravo na zdravlje (4). Države potpisnice ovog Pakta, u čl. 12., priznaju pravo svakoga da uživa

*Sveučilište u Splitu,
Sveučilišni odjel zdravstvenih studija

Adresa za dopisivanje:
Ljubica Žunić, dipl. iur., univ. spec. iur.
Sveučilište u Splitu,
Sveučilišni odjel zdravstvenih studija
21000 Spilt, Rudera Boškovića 35
E-mail: ljubica.zunic@ozs.unist.hr

najvišu dostižnu mjeru tjelesnog i duševnog zdravlja. U cilju ispunjenja svojih obveza, država treba osigurati dostupnost zdravstvenog sustava, pristupačnost i prihvatljivost, te jednaku kvalitetu za sve, na temelju načela nediskriminacije, a sve kako bi građani mogli ostvariti osobni napredak, a time i napredak društva. Država ne može jamčiti pravo pojedincu na zdravlje, ali mu može osigurati zdravstvenu zaštitu i stvoriti uvjete za zdrav život, a koliko će pojedinac ovo pravo iskoristiti, ovisi o njemu samome. Kako bi pojedinac uživao najvišu dostižnu mjeru svoga zdravlja, kako bi uopće utvrdio je li dijagnoza ispravno utvrđena, je li zdravstvena usluga koju dobiva ono što je primjerno njegovom zdravstvenom stanju, u nekim slučajevima potrebno je preispitati dano mišljenje. Drugo stručno mišljenje je u funkciji potvrde ispravnosti liječenja konkretnog pacijenta kojeg mogu preispitati i pacijent i liječnik.

Definicija drugog stručnog mišljenja

Drugo stručno mišljenje je cjelokupni pregled i uvid u zdravstveni status pacijenta za kojega je već dijagnozu postavio te preporuku za daljnje liječenje dao prvi liječnik, a potom se pacijent obraća drugom liječniku koji do tada nije bio uključen u medicinske postupke i preporuke. Drugi liječnik preispituje ispravnost postavljene dijagnoze, dostatnost dijagnostičkih postupaka, ispravnost predloženog postupka liječenja i dr. (5). Predmet razmatranja u postupku dobivanja drugog mišljenja može biti provjera ispravnosti postavljene dijagnoze, savjetovanje oko predloženog zahvata, kao i provjere dijagnostičkih, terapijskih i drugih postupaka (6).

Zakon o zaštiti prava pacijenata

Republika Hrvatska, kao suvremeni doseg u pružanju zdravstvene zaštite svojim osiguranicima omogućuje pravo na drugo stručno mišljenje od 2004. godine, stupanjem na snagu Zakona o zaštiti prava pacijenata (7). U čl. 10. ovog Zakona se navodi kako pacijent ima uvijek pravo tražiti drugo stručno mišljenje o svome zdravstvenom stanju koje mu je

obvezan dati zdravstveni radnik visoke stručne sprema i odgovarajuće specijalizacije, koji ranije u tom istom slučaju nije sudjelovao u izravnom pružanju određenog oblika zdravstvene usluge pacijentu. Na ovaj je način zakonodavac dopustio mogućnost nenamjerne pogreške liječnika u smislu informiranja, postavljanja dijagnoze i liječenja pacijenta, a sigurnost je pacijentu omogućio uvodeći dodatni mehanizam kontrole - plaćeni pregled drugog specijaliste. Novo stručno mišljenje drugi liječnik može temeljiti na osnovu postojeće medicinske dokumentacije, na ponovljenom pregledu ili će predložiti dodatne dijagnostičke postupke (8). Pravo na drugo stručno mišljenje nije uvedeno u zdravstvene sustave svih zemalja. Primjerice, Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata u Federaciji Bosne i Hercegovine ga ne jamči svojim osiguranicima bez naknade, jer nije postojala financijska mogućnost zavoda zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH u smislu osiguranja provedbe ovog prava (9).

Sadržaj prava na drugo stručno mišljenje

Pravo na traženje (drugog) stručnog mišljenja proizlazi iz prava na suodlučivanje. Pravo na suodlučivanje pacijenta moguće je nakon primitka obavijesti o svome zdravstvenom stanju kada pacijent odlučuje o prihvaćanju ili odbijanju preporučenog dijagnostičkog odnosno terapijskog postupka. Pacijent ima pravo na obavijest o svome zdravstvenom stanju, a opseg obavijesti zakonodavac je definirao čl. 8. ZZPP:

"Pacijent ima pravo na potpunu obaviještenost o:

- svome zdravstvenom stanju, uključujući medicinsku procjenu rezultata i ishoda određenoga dijagnostičkog ili terapijskog postupka;
- preporučenim pregledima i zahvatima te planiranim datumima za njihovo obavljanje;
- mogućim prednostima i rizicima obavljanja ili neobavljanja preporučenih pregleda i zahvata;

- svome pravu na odlučivanje o preporučenim pregledima ili zahvatima;
- mogućim zamjenama za preporučene postupke;
- tijeku postupaka prilikom pružanja zdravstvene zaštite;
- daljnjem tijeku pružanja zdravstvene zaštite;
- preporučenom načinu života;
- pravima iz zdravstvenoga osiguranja i postupcima za ostvarivanje tih prava.

Pacijent ima pravo dobiti obavijesti na način koji mu je razumljiv s obzirom na dob, obrazovanje i mentalne sposobnosti. Pacijenti s invaliditetom imaju pravo dobiti obavijesti u njima pristupačnom obliku."

Treba imati na umu kako zakonodavac sankcionira uskratno pravo na drugo stručno mišljenje, i to na način da novčanom kaznom u iznosu od 5.000,00 do 10.000,00 kuna za prekršaj kažnjava zdravstvenog radnika ako na pacijentov zahtjev uskratno pravo na drugo stručno mišljenje (ZZPP, članak 10. stavak 2.).

PRAVO NA DRUGO STRUČNO MIŠLJENJE IN CONCRETO

Prema studiji provedenoj u SAD-u, 41,3% pacijenata koji su bili sudionici u istraživanju traži drugo stručno mišljenje kako bi odlučili između različitih opcija u ponuđenim tretmanima liječenja, a 18% želi potvrditi prvo mišljenje kojim je preporučena operacija. Pacijenti imaju pitanja koja se tiču dijagnoze u 34,8% slučajeva, i to kada im se simptomi ne poboljšavaju (22,5%), kada nije utvrđena dijagnoza (6,3%) i kada imaju dodatna pitanja u svezi dijagnoze (6%). Nakon dobivenog drugog stručnog mišljenja, kod 15% pacijenata prva dijagnoza je promijenjena, promjene u tretmanu u drugom stručnom mišljenju dobilo je 37% sudionika, a promjene u dijagnozi i preporučenom tretmanu liječenja više od 10% pacijenata (10). Nakon provedenog istraživanja, zaključeno je kako se povećava broj dijagnostičkih pogrešaka, ali i kako pacijenti postaju aktivni sudionici u postupcima liječenja odnosno primanja zdravstvene skrbi.

Istraživanje provedeno na Mayo klinici u SAD-u, na 286 pacijenata tijekom 2009. i 2010. godine, pokazalo je kako je 21% pacijenata koji su tražili drugo mišljenje dobilo sasvim drugačiju dijagnozu od prve dijagnoze. Samo 12% pacijenata dobilo je potvrdu prve dijagnoze (11). Prema dostupnim informacijama i provedenim istraživanjima, pacijenti rijetko traže drugo mišljenje. Istraživanje provedeno od 2013. do 2015. godine na 823 onkološka bolesnika u Australiji, pokazalo je kako je tek 16,1% onkoloških pacijenata zatražilo drugo stručno mišljenje u smislu provjere tretmana liječenja (12).

Živimo u vremenu dostupnosti informacija u kojem svi, svjesno ili nesvjesno, formalno i neformalno, stječemo raznolika znanja. Pitanja iz područja zdravstva su oduvijek bila zanimljiva i predmet su proučavanja brojnih laika. Nije se međutim lako snaći u moru svih tih informacija pa je pomoć stručnjaka neophodna. Osobito ako imamo na umu kako primjena medicinskih postupaka nosi rizik koji sami ne možemo procijeniti u odnosu na sebe. Pacijenti imaju dvojbe glede traženja drugog stručnog mišljenja. Najčešće ih brine hoće li traženje drugog mišljenja prvi liječnik shvatiti kao izraz nepoštovanja. Ovo razmišljanje proizlazi iz paternalističkog koncepta koji je vrijedio do polovine 20. stoljeća, prema kojemu se mišljenje liječnika ne preispituje, jer pacijent nema medicinskih znanja i stoga ne može odlučivati.

U cilju zaštite svojih građana u posebno osjetljivim životnim situacijama, kada se suočavaju s vjerojatnošću da boluju od neke bolesti, a uzimajući u obzir kako je svaki liječnik i drugi zdravstveni radnik samo čovjek koji može pogriješiti, RH smatra bitnim omogućiti pacijentima drugo stručno mišljenje. Ono je pacijentovo pravo, mogućnost koju može iskoristiti u postupku dobivanja informacija o svome zdravstvenom stanju i budućim koracima za koje će se morati odlučiti. Ono uključuje kritičko promišljanje, brigu o svome tijelu i zdravlju te želju za informiranjem. Na taj način pacijent preuzima aktivnu ulogu u procesu svoga liječenja.

U slučajevima kada drugo mišljenje potvrdi prvu dijagnozu, ne znači da je bilo uzaludno tražiti ga. Pacijent je dobio potvrdu svoga zdravstvenog stanja i nije u sumnji. Ponekad će drugi liječnik imati učinkovitiji pristup pacijentu i razumnije mu objasniti njegovu dijagnozu. Dodatna potvrda prve dijagnoze potvrda je i samom liječniku, a potrebna je poglavito u slučajevima ozbiljnih dijagnoza.

Traženja drugog mišljenja mogu potaknuti i pacijent i liječnik. Liječnik može, u slučaju dijagnosticiranja rijetke bolesti, zatražiti potvrdu drugog liječnika, a posebice u slučajevima kada postoji nekoliko opcija tretiranja bolesti. Postoje situacije kada pacijentu nakon niza pretraga nije utvrđena konačna dijagnoza, pa liječnik može zatražiti mišljenje iskusnijeg kolege. Također, zbog neodgovarajuće opremljenosti zdravstvene ustanove u kojoj se pruža zdravstvena usluga, liječnik može preporučiti pacijentu odlazak u drugu, opremljeniju zdravstvenu ustanovu, gdje će dijagnozu utvrditi drugi liječnik. Pacijenti traže drugo mišljenje u slučajevima kada žive u maloj sredini u kojoj ne postoji mogućnost dobivanja dijagnoze od strane liječnika koji ima potrebnu subspecializaciju. Pacijent traži drugo mišljenje kada želi provjeriti dobivenu dijagnozu i predloženu terapiju ili ne ostvaruje zadovoljavajuću komunikaciju s liječnikom. S obzirom da je razina obrazovanja samih pacijenata danas na višoj razini, oni traže stručno mišljenje kada ocjenjuju utvrđenu dijagnozu kao ozbiljnu i rijetku te na taj način žele provjeriti i dijagnozu i postupke liječenja. Pojedinci ponekad izgube povjerenje u liječnika zbog njegovog odnosa prema pacijentima ili njegove reakcije na nalaze ili rad drugih kolega, pa se kod pacijenta javi nezadovoljstvo i želja za drugim liječnikom (13). Pacijenti traže drugo mišljenje i u slučajevima kada im terapija koju primjenjuju ne pridonosi prestanku simptoma i bolesti.

Česti su problemi u komunikaciji zdravstveni radnik - pacijent; stoga se danas dodatno ulaže u obrazovanje svih zdravstvenih radnika iz područja komunikacijskih vještina i pristupa pacijentima. Međutim, utjecaj života u paternalističkom razdoblju ima utjecaj na ljude i danas. Često pacijenti zbog straha,

neznanja i nesigurnosti ne traže drugo liječničko mišljenje o svojoj dijagnozi ili postavljenoj terapiji, što dovodi do pogrešno tretirane bolesti te nepotrebnog i uzaludnog korištenja pogrešne terapije. Prema statistikama, pogrešno postavljena dijagnoza nije rijetkost već je, nažalost, čest slučaj, ali službene statistike u RH o tome nema. U praksi se može dogoditi da pacijent s poteškoćom ostvari pravo na drugo mišljenje jer mu zdravstvena ustanova u kojoj je nastala pacijentova medicinska dokumentacija nevoljko želi dati na uvid učinjene nalaze. Moramo imati na umu da pacijent ima pravo na svoju medicinsku dokumentaciju koju o svom trošku umnožava (čl. 23. ZZPP), ali i na činjenicu da pitanje vlasništva medicinske dokumentacije još nije riješeno. U svim je društvima, traženje drugog stručnog mišljenja povezano sa stupnjem obrazovanja i socio-ekonomskim statusom pacijenata. Što je pacijent mlađi i obrazovaniji, veća je vjerojatnost da liječnik na vlastitu inicijativu s njim raspravi mogućnost traženja drugog stručnog mišljenja. Što je pacijent obrazovaniji, to je veća vjerojatnost da će zatražiti provjeru predloženih dijagnostičkih postupaka i same dijagnoze koju mu je priopćio liječnik. Svakako, potreba za pribavljanjem drugog mišljenja nastaje kao posljedica razvoja suvremene medicine, jer se za iste bolesti nude različite mogućnosti liječenja (14).

ZAKLJUČAK

Pravo na drugo stručno mišljenje suvremeni je doseg i praksa u modernom društvu, kako za liječnika, zdravstvenog radnika, tako i za pacijenta. Za liječnika, predstavlja vrijednost po tome što mu služi kao potvrda njegove stručnosti ili prevencija budućih grešaka prilikom dijagnosticiranja sličnih ili istih slučajeva u budućnosti. Za pacijenta, ono je sredstvo kojim potvrđuje sigurnost u prvu dijagnozu, nakon čega svoj put oporavka može započeti rasterećen eventualnih sumnji u postavljenu dijagnozu ili je prilika za sprječavanje nastanka posljedica zbog netočne ili nepotpune dijagnoze i tretmana liječenja.

U skladu sa suvremenim tendencijama koje podrazumijevaju aktivnu ulogu pacijenta u svome liječenju, u praksi tra-

ženje drugog mišljenja postaje sve češće. Potrebno je informirati pacijente i liječnike o pravu na drugo stručno mišljenje i suzbiti eventualne predrasude u svezi s time, odnosno pravo na drugo stručno mišljenje omogućiti što većem broju ljudi. U tom se smislu mijenja i odnos liječnika i ostalih zdravstvenih radnika prema pacijentu koji postaju otvoreniji prema situacijama u kojima pacijent preispituje njihovu dijagnozu i prijedlog liječenja, prvenstveno imajući na umu da je to prilika za potvrdu njihove stručnosti ili pak prilika za stjecanje novih spoznaja, jer medicina nezaustavljivo napreduje u svojim mogućnostima unaprjeđenja zdravlja i preporukama za liječenje.

NOVČANA POTPORA/FUNDING

Nema/None

ETIČKO ODOBRENJE/ETHICAL APPROVAL

Nije potrebno/None

SUKOB INTERESA/CONFLICT OF INTEREST

Autori su popunili *the Unified Competing Interest form* na www.icmje.org/coi_disclosure.pdf (dostupno na zahtjev) obrazac i izjavljuju: nemaju potporu niti jedne organizacije za objavljeni rad; nemaju financijsku potporu niti jedne organizacije koja bi mogla imati interes za objavu ovog rada u posljednje 3 godine; nemaju drugih veza ili ak-

tivnosti koje bi mogle utjecati na objavljeni rad./ *All authors have completed the Unified Competing Interest form at www.icmje.org/coi_disclosure.pdf (available on request from the corresponding author) and declare: no support from any organization for the submitted work; no financial relationships with any organizations that might have an interest in the submitted work in the previous 3 years; no other relationships or activities that could appear to have influenced the submitted work.*

LITERATURA

1. Žuškin E, Pucarini Cvetković J, Kanceljak Macan B, Vitale K, Janev Holcer N, Čivljak M. Umijeće liječenja: povijesni prikaz. Soc. psihijat. 2013; 14 (3): 156-63.
2. Beauchamp TL, Childress JF. Principles of Bio-medical Ethics. New York 1994; 78.
3. Kennedy I, Grabb A. Principles of Medical Law. Oxford University Press, Oxford; 1998; 109-279, 495-545; 714-46.
4. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Opća skupština Ujedinjenih naroda. Usvojen 16. prosinca 1966. (rezolucija br. 2200 A /XXI); stupio na snagu 3. siječnja 1976.
5. Kljenak A. Paradigma drugog mišljenja u zoni pedijatrijske medicine. Paediatr Croat 2007; 51.
6. Stojanović I. Pravo pacijenta na drugo mišljenje. Pravni život. 2012; 482.
7. Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine br. 169/04, 37/08.
8. Žunić Lj. Prava i dužnosti pacijenta u ostvarivanju zdravstvene zaštite. Split: Pravni fakultet Split; 2016.
9. Čizmić J et al. Komentari zdravstvenih zakona. Privredna štampa. Sarajevo. 2011; 349.
10. Meyer AN, Singh H, Graber ML. Evaluation of outcomes from a national patient-initiated second-opinion program. Am J Med. 2015 Oct; 128 (10): 1138. e25-33. doi: 10.1016/j.amjmed.2015.04.020. Epub 2015 Apr 23. PMID: 25913850.
11. Van Such M, Lohr R, Beckman T, Naessens JM. Extent of diagnostic agreement among medical referrals. Journal of Evaluation in Clinical Practice. 2017 Aug; 23 (4): 870-4. <https://doi.org/10.1111/jep.12747>.
12. Olver I, Carey M, Bryant J et al. Second opinions in medical oncology. BMC Palliat Care. 2020; 19: 112. <https://doi.org/10.1186/s12904-020-00619-9>.
13. Stojanović I. Pravo pacijenta na drugo mišljenje. Pravni život. 2012; 485.
14. Benbassat J. Obtaining a second opinion is a neglected source of health care inequalities. Isr J Health Policy Res. 2019; 8 (1): 12. Published 2019. Jan 16. doi:10.1186/s13584-019-0289-5.

Summary

PATIENTS RIGHT TO OBTAIN THE SECOND OPINION

Ljubica Žunić

In the Republic of Croatia, as well as in other societies which ensure respect for the human rights and freedoms of individuals, patients have a right to ask for a second opinion and choose the option that they believe is most consistent with their individual circumstances. A second opinion is an independent opinion on either diagnosis or treatment which is sought mostly by the patient and given by another expert. This paper reports the findings of the international studies regarding the second opinion process and the right of self-determination. Reasons for asking for second opinions were related to treatment questions and questions related to diagnosis. Treatment changes were recommended more often than diagnosis changes. According to the studies, doctors are more likely to inform young and well-educated patients about the possibility of seeking a second opinion.

Keywords: SECOND OPINION IN MEDICINE, DOCTOR-PATIENT RELATION AND COMMUNICATION, DIAGNOSIS, SELF-DETERMINATION

Primljeno/Received: 1. 4. 2021.

Prihvaćeno/Accepted: 28. 4. 2021.